

ХАРАКТЕРИСТИКА ЗМІСТОВОГО ЕТАПУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНОСТІ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ

У статті розкрито особливості змістового етапу педагогічної технології, реалізація якого зумовлена важливістю формування когнітивного компонента професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя. Розглянуто систему професійних знань майбутніх учителів, котра передбачає наявність психолого-педагогічних, фахових і методичних знань.

Ключові слова: особистість, професійна спрямованість, педагогічна технологія, змістовий етап, когнітивний компонент, методичні, фахові знання.

Аналіз широкого спектра різноманітних тлумачень поняття “професійна спрямованість”, його споріднених понять “професійно-педагогічна” та “педагогічна спрямованість” дав змогу виокремити професійну спрямованість особистості майбутнього вчителя як стрижневе професійно значуще складне динамічне інтегроване утворення в структурі особистості майбутнього вчителя, що охоплює сукупність професійних потреб, стійко домінуючих мотивів надання переваги професії вчителя, професійних інтересів, цілей, потягів, ідеалів, настанов, ціннісних орієнтацій і характеризується його позитивним емоційно-ціннісним ставленням до педагогічної професії, бажанням, схильністю займатися нею, прийняттям її мети й завдань, орієнтує його поведінку та діяльність, спонукає до аналізу й оцінювання професійно-педагогічної діяльності на основі набутої системи психолого-педагогічних, методичних, фахових знань, умінь і навичок [6].

Вивчення різноманітних підходів до визначення компонентів професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя (С. Асадуліна, О. Гребенюк, А. Губайдуліна, Т. Деркач, С. Зимічева, Є. Ільїн, А. Маркова, Т. Маралова, Є. Никиреєв, В. Сластьонін, П. Якобсон, В. Якунін та ін.) дало змогу виокремити й схарактеризувати основні компоненти в структурі професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя, а саме: мотиваційний, емоційний, рефлексивний, когнітивний, діяльнісний.

Щодо педагогічної технології формування професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя, то ми підтримуємо думку вчених, що “універсальних технологій формування професійної спрямованості особистості не існує, в кожному окремому випадку викладач повинен уміти дібрати сукупність форм, методів, засобів для досягнення найкращого результату” [4]. На ефективності застосування педагогічних технологій саме в їхньому комплексі з метою підготовки сучасного фахівця, який би прагнув до максимального розкриття особистісного лідерського та професійного потенціалу, наголошує О. Ігнатюк [3]. Учена акцентує увагу на тому, що бага-

то сучасних викладачів віддають перевагу окремим технологіям, а не використовують системний підхід і не розглядають їх у комплексі. Ми також уважаємо, що саме комплексний підхід сприятиме ефективному формуванню професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя.

Критичний аналіз наукової літератури дав змогу розглядати поняття “технологія формування професійної спрямованості особистості” як цілісну систему, синтез технологій, методів, форм, застосування яких гарантує високий рівень професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя.

На підставі проведеного аналізу наявних у педагогічній науці підходів щодо ознак педагогічних технологій, умов їх створення та вимог до реалізації з'ясовано, що педагогічна технологія формування професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя містить концептуальну, змістовну й процесуальну частини, що характеризуються єдністю та взаємозумовленістю, й відповідає таким вимогам: концептуальність, цілеспрямованість, цілісність, системність, керованість, ефективність, відтворюваність. Досягнення мети й вирішення завдань педагогічної технології формування професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя здійснюється під час реалізації діагностичного, мотиваційно-орієнтаційного, змістового, процесуального, оцінно-результативного етапів.

Мета статті – проаналізувати змістовий етап педагогічної технології, реалізація якого зумовлена важливістю формування когнітивного компонента професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя.

Когнітивний компонент охоплює систему психолого-педагогічних, методичних і фахових знань, що сприяють розумінню суспільної значущості й важливості професії вчителя, своїх функцій і завдань у її здійсненні, забезпечують інформованість щодо умов професійної діяльності та її цілей, допомагають пізнати себе, свої особливості, здібності тощо.

Слід підкреслити, що знання в різних сферах життєдіяльності завжди дуже високо цінувалися суспільством. Ще Д. Дідро зазначав, що “знання того, якими речі повинні бути, характеризує людину як розумну; знання того, які речі існують насправді, характеризує людину як досвідчену; знання ж того, як їх змінити на краще, характеризує людину як геніальну” [1, с. 141]. Саме тому вважаємо, що формування когнітивного компонента є одним із провідних завдань підготовки сучасного фахівця.

Змістом когнітивного компонента є не тільки предметні знання, а й інформованість особистості про педагогічну професію, наявність професійних планів та програм. Характеристикою цього компонента є знання студента про самого себе як суб'єкта педагогічної діяльності. Отже, можна стверджувати, що психолого-педагогічні знання потрібні майбутньому вчителю для того, щоб він мав змогу співвіднести свої можливості з вимогами, що висуваються до вчителя, виявити й усвідомити свої проблеми, узгодити модель “ідеального” й “реального” вчителя. Тому система психолого-педагогічних знань, здобутих у педагогічному вищому навчальному закладі, є одним із тих засобів, котрі сприяють формуванню теоретико-

практичної основи професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя.

Майбутні вчителі повинні знати не тільки загальні методи вирішення завдань з елементами аналізу, синтезу, узагальнень та систематизації, володіти загальнопедагогічними вміннями, до яких належать інтелектуальні, професійні та загальнокультурні, до змісту когнітивного компонента входить також система знань, котрі розкривають професію вчителя зі змістового боку: усвідомлення цінностей, ідеалів, мети, значущості педагогічної діяльності загалом і власної зокрема, знання про себе, свої особистісні особливості та потенціали тощо. Наукові знання у сфері предмета викладання й особливо у сфері суспільних наук, теорії навчання та виховання в структурі особистості вчителя – це не тільки показник сформованості когнітивного компонента, а й важливий стимулятор його творчої активності та самостійності у вирішенні завдань навчання, розвитку й виховання. Виокремлення в структурі професійно-педагогічної спрямованості когнітивного компонента зумовлено такими умовами: учитель має оволодіти знаннями щодо суті й особливостей педагогічної професії, знаннями тієї науки, яку він викладає, знаннями теорії та практики її викладання, вмінні мобілізувати увагу учнів, актуалізувати їхню розумову діяльність, пробуджувати їхні почуття й волю до вирішення педагогічних завдань тощо (Н. Кузьміна [5]); озброєння студентів основами педагогічних знань у процесі активної аудиторної та позааудиторної діяльності, педагогічної практики являє собою єдність процесу навчання й процесу професійно-педагогічної спрямованості (В. Попова [8]); реалізація інноваційних технологій навчання у школі передбачає знання майбутньої професійної діяльності (інтелектуальний компонент) (Н. Щербакова [9]).

Ще Л. Виготський розвивав думку про те, що вчитель має бути справжнім учителем раніше, ніж математиком, словесником чи кимось іншим. “Сьогодні педагогіка стає справжнім і складним мистецтвом, котре виникає на науковій основі, – писав учений, – точне знання законів виховання – ось що, перш за все, потрібно від учителя” [2, с. 341]. Водночас, на нашу думку, оволодіння майбутніми вчителями фаховими й методичними знаннями є не менш важливим кроком на шляху успішного формування професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя, а тому формування когнітивного компонента передбачає оволодіння майбутніми вчителями психолого-педагогічними, фаховими й методичними знаннями в їхній єдності.

Необхідність формування когнітивного компонента підсилюється й тим, що знання, як загальнопедагогічні, так і предметні, створюють фундамент, на якому в практичній діяльності формуються педагогічні вміння та навички. У них і знаходить своє відображення як загальнотипове, так і індивідуально-специфічне в професійній діяльності. Тому формування когнітивного компонента професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя має здійснюватись у межах змістового етапу педагогічної технології.

Психолого-педагогічні знання доцільно інтегрувати в процесі викладання дисциплін психолого-педагогічного циклу, під час вивчення яких майбутні вчителі набувають знання про зміст педагогічної професії, умови педагогічної діяльності, професійні вимоги до особистості майбутнього вчителя, свої функції та завдання в здійсненні педагогічної професії, отримують загальну інформацію щодо суспільної значущості й важливості професії вчителя, а також цінностей, ідеалів, мети педагогічної діяльності тощо. Уважаємо, що успішне формування професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя передбачає його безпосереднє оволодіння знаннями з проблеми, тобто знаннями суті, змісту, функцій професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя. Із цією метою слід провести попередній аналіз робочих навчальних програм із психолого-педагогічних дисциплін. Аналіз педагогічної теорії та практики свідчить, що для забезпечення зв'язку інформації з проблеми професійної спрямованості з основним програмним матеріалом серед наявних у педагогіці моделей введення інформації (міжпредметна, модульна, монопредметна, комплексна, доповнювальна) найефективнішою є саме модульна, оскільки вона передбачає включення спеціальних тем, модулів, котрі відображають інформацію з проблеми професійної спрямованості до педагогічних дисциплін, при цьому сприяє зменшенню перенавантаження та втоми майбутніх учителів.

Інформація з проблеми професійної спрямованості органічно має поєднуватись зі змістом лекційних занять психолого-педагогічного циклу, доповнювати та збагачувати їх, але водночас не переобтяжувати майбутніх учителів зайвими відмінностями. Із цією метою доцільно складати плани занять, які мають ґрунтуватись на загальнодидактичних принципах науковості, наочності, складності й доступності, навчанні на високому рівні труднощів, зв'язку теорії з практикою, знань із життям, систематичності та системності, свідомості, активності й самостійності студентів, міцності засвоєння знань, оперативності знань, вихованні в процесі навчання тощо.

Для того, щоб матеріал не містив зайвої інформації, треба не просто скорочувати його обсяг, а змінити його структуру та концентрацію уваги, тобто "слід не виключати застаріле й включати нове, а необхідно використовувати взаємозв'язок, котрий існує між старим і новим, виключаючи дублювання та скорочуючи тим самим обсяг матеріалу" [7, с. 32]. Тому набуває значення характеристика навчальної інформації, котра повинна бути: актуальною, значущою, необхідною; науково достовірною, аргументованою, обґрунтованою; поданою в дидактично оптимальних варіантах, щоб її максимально зрозуміли й засвоїли студенти; розвивати творчі можливості студентів, озброюючи їх методами самостійного засвоєння наукових знань.

Щодо формування методичних і фахових знань, то вважаємо за доцільне здійснювати його в процесі викладання фахових дисциплін та спецкурсів. При цьому фундаментальність предметного блоку є основою підготовки майбутнього вчителя, який повинен володіти ним на найвищо-

му рівні, використовувати свій предмет як засіб педагогічного розвивального впливу.

Так, наприклад, фахова дисципліна “Лексикологія англійської мови” охоплює такі педагогічні завдання: засвоєння знань про мову як систему, феномен людської культури, засіб міжособистісного спілкування, виховання, навчання, міжкультурної комунікації, виховання толерантного ставлення до культури інших країн, аналіз комунікативної поведінки інших народів; аналіз підходів і методів у системі виховання й навчання. Вирішення цих педагогічних завдань сприяє формуванню професійно-педагогічної спрямованості особистості майбутнього вчителя.

Більшість навчальних програм коротко й обґрунтовано визначають місце та роль тієї чи іншої дисципліни в майбутній професії, розкривають склад і структуру її змісту, а також форми організації вивчення тієї чи іншої дисципліни, орієнтують на загальне уявлення про предмет вивчення в системі шкільної освіти й виховання. Доцільно зауважити, що в програмі визначено, як та чи інша дисципліна спирається на дані суміжних наук. Курс “Лексикологія англійської мови” передбачає наявність знань таких дисциплін, як педагогіка (роль мови в системі освіти й традиції виховання), психологія (особливості лінгвістичної і семантичної творчості), міжкультурна комунікація й культурологія (мовна та культурна картини світу, культурні цінності й норми). Основну увагу в навчальній програмі курсу приділено темам, які сприяють формуванню професійного інтересу, розвитку позитивного ставлення до професії майбутнього вчителя, прагнення розширити свій світогляд і педагогічну ерудицію. У зазначеному курсі студентам запропоновано написати статтю до англійського журналу, скласти комплекс вправ із теми “Синоніми англійської мови”, підготувати реферат з тієї чи іншої теми тощо. Темі, запропоновані для різноманітних проєктів, не тільки передбачають виклад фактичного матеріалу, а й стимулюють студента аналізувати й порівнювати явища, обстоювати власні погляди, виносити на обговорення в групі суперечливі питання, наприклад, такі: “Скорочення в мові Інтернету”, “Політична лексика сьогодення”, “Термінологічна система англійського словникового складу мови”. Навчальна програма орієнтує студентів на звернення до публікацій з актуальних проблем із педагогіки та методики в журналах “Іноземні мови в сучасній школі”, “Англійська мова та література”, “Англійська мова в початковій школі”. Таким чином, студент звикає до роботи зі спеціальною педагогічною літературою.

Отже, уже в самому курсі “Лексикологія англійської мови” закладена його практична спрямованість: мова засвоюється в практиці мовленнєвої діяльності для організації міжособистісного спілкування, міжкультурної комунікації. Формування професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя визначає такі форми та методи розвитку його професійно значущих якостей і мотивів, які сприяють їхній реалізації безпосередньо в практиці міжособистісного спілкування й міжкультурної комунікації. Ви-

користання цих форм розглядається не тільки в організації навчально-професійної діяльності англійською мовою (практика англійського усного та писемного мовлення, лексикологія англійської мови, англійська література, методика викладання англійської мови у вищій школі тощо), а й у процесі засвоєння інших дисциплін на основі рідної мови (педагогіка, психологія, філософія тощо). Отже, з метою успішного засвоєння майбутніми вчителями як професійно-педагогічних, так і фахових знань важливим стає використання викладачем на заняттях елементів проблемного та інтерактивного навчання, ігрової діяльності, методу проектів, дискусій, гумору тощо.

Висновки. З огляду на зазначене вище можна стверджувати, що метою змістового етапу є формування системи професійних знань майбутніх учителів. Доведено, що реалізація цього етапу педагогічної технології має здійснюватися в таких напрямках: формування психолого-педагогічних знань, що дає змогу майбутнім учителям відчувати впевненість у вирішенні завдань педагогічної діяльності – виховання й розвиток учнів; методичних знань, котрі мають визначати рівень теоретичної підготовки до викладання фахової дисципліни; фахових, які виявляють рівень обізнаності в галузі тієї науки, дисципліни, яку буде викладати в педагогічній діяльності майбутній учитель.

Список використаної літератури

1. Дидро Д. Собрание сочинений : в 10 т. / Д. Дидро. – М. : Госполитиздат, 1935. – Т. 10. – 1947. – 567 с.
2. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский. – М. : Педагогика, 1991. – 480 с.
3. Ігнатюк О.А. Теоретичні та методичні основи підготовки майбутнього інженера до професійного самовдосконалення в умовах технічного університету : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 / Ігнатюк Ольга Анатоліївна. – Харків, 2009. – 562 с.
4. Коптякова С.В. Формирование профессиональной направленности личности студентов вуза в процессе общепрофессионального экономического образования : дис. ... канд. пед. наук: 13.00.08 / Коптякова Светлана Владимировна. – Магнитогорск, 2004. – 273 с.
5. Кузьмина Н.В. Очерки психологии труда учителя. Психологическая структура деятельности учителя и формирование его личности / Н.В. Кузьмина. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1967. – 183 с.
6. Левченко Я.Е. Характеристика структурних компонентів професійної спрямованості особистості майбутнього вчителя / Я.Е. Левченко // Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 16. Творча особистість учителя: проблеми теорії і практики : зб. наук. праць. – Вип. 15(25). – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2012. – С. 33–37.
7. Мелецинек А. Инженерная педагогика: практика передачи технических знаний : учеб. пособ. / А. Мелецинек ; [под ред. В.М. Приходько]. – М. : МАДИ, 1998. – 185 с.
8. Попова В.И. Развитие профессионально-педагогической направленности студентов во внеаудиторной деятельности : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Попова Валентина Ивановна. – Оренбург, 1997. – 192 с.
9. Щербакова Н.А. Профессионально-педагогическая направленность подготовки студентов к реализации инновационных технологий обучения в школе : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Щербакова Наталия Анатольевна. – Саратов, 2000. – 190 с.

Стаття надійшла до редакції 11.02.2014.

Левченко Я.Э. Характеристика содержательного этапа педагогической технологии формирования профессиональной направленности личности будущего учителя

В статье раскрываются особенности смыслового этапа педагогической технологии, реализация которого обусловлена важностью формирования когнитивного компонента профессиональной направленности личности будущего учителя. Рассматривается система профессиональных знаний будущих учителей, которая предусматривает психолого-педагогические, специальные и методические знания.

Ключевые слова: личность, профессиональная направленность, педагогическая технология, смысловой этап, когнитивный компонент, методические, специальные знания.

Levchenko Y. Feature meaningful stage of formation of educational technology professional direction of a future teacher

The basis for the determination of the stages of the pedagogical technology of developing professional orientation of future teacher's personality is the following structural components as motivational, emotional, reflexive, cognitive and activity. The aim of this article is to investigate the informative stage of the pedagogical technology; the realization of this stage is caused by the importance of developing of the cognitive component of professional orientation of future teacher's personality.

The cognitive component includes the system of psychological and pedagogical, methodological and special knowledge that promotes the understanding of the social issues and the teacher's profession importance, the functions and tasks to master the teacher's profession; this knowledge promotes the information of the conditions of the professional activity and its goals; helps us to understand our self-actualization, our traits, abilities and etc.

Thus the aim of the informative stage of pedagogical technology consists of developing the system of the professional knowledge of future teachers which intends the presence of the psychological and pedagogical, special and methodological knowledge that's why the realization of this stage must be carried out in the following definite ways. The course "English Lexicology" is practical-oriented: the language is learned in the practice of our speech for the organization of the interpersonal and intercultural communication directly.

The developing professional orientation of future teacher's personality reveals the definite forms and methods of development of future teacher's professional qualities and motives.

Key words: personality, professional orientation, pedagogical technologies, informative stage, cognitive component, methodological knowledge, special knowledge.